

Wojciech Figurski

REALIZACJA MATERIAŁU METRORYTMICZNEGO
W SZKOLE PODSTAWOWEJ OGÓLNOKSZTAŁCĄCEJ

Nauka muzyki w szkole ogólnokształcącej stopnia podstawowego rozpoczyna się od praktycznego muzykowania. Na najniższym szczeblu kształcenia muzycznego poszczególne ćwiczenia są wykonywane z pominięciem szczegółowych objaśnień teoretycznych. Unika się wprowadzania terminów czysto muzycznych, a w sytuacjach specyficznych uczniowie operują określeniami zastępczymi^{1/}. Począwszy od klasy III, w związku z rozwojem intelektualnym dziecka, nauczanie staje się bardziej wyspecjalizowane. Zachodzi więc konieczność bliższego wyjaśniania pojęć. Stąd też, w miejsce określeń zastępczych stosowanych w klasach I-II wprowadza się w klasie III właściwą terminologię muzyczną.

Pojęcia wyznaczone przez program nauczania dotyczą głównie dwóch zakresów:

- zakresu metrorhythmiki wraz z notacją,
- zakresu skal i gam wraz z notacją i nazewnictwem solmizacyjnym oraz literowym.

Ponadto program nauczania zaleca wprowadzenie terminologii z zakresu dynamiki.

Zamierzeniem autora niniejszego artykułu jest dokonanie próby uporządkowania pojęć metrorhythmicznych w sensie sukcesywnym i wskazanie możliwych rozwiązań dydaktycznych.

Zgodnie z postulowaną zasadą stopniowania trudności przyjęto układ według klas, rozpoczynając od klasy III. Układ klasowy uwarunkowany jest ścisłą współzależnością - terminy wprowadzane w klasach wyższych wpływają z pojęć kształtowanych na szczeblu niższym.

1. Wprowadzenie wartości nut w klasie III

Spośród szeregu pojęć z zakresu metrorhythmiki, które zgodnie z programem nauczania powinien poznać uczeń szkoły podstawowej, w klasie III wprowadza się wartości nut - cała nuta, półnuta z kropką, półnuta, ćwierćnuta^{2/}. Zagadnienie to wyjaśniamy w oparciu o umiejętności i informacje nabyte przez uczniów w klasach I-II. Wartości nut ze względu na zakres materiału wprowadzamy stopniowo, na kilku jednostkach lekcyjnych.

Nauczyciel przygotował uczniów klasy III do poznania wartości nut, realizując w klasach I-II następujące ćwiczenia:

- wykłaskiwanie i wystukiwanie rytmu,
- taktowanie w dwu-, trój-, i cztermiarze,
- rozróżnianie długości dźwięków,
- określanie taktu pieśni,
- śpiewanie gam majorowych w wartościach jedno- i dwumiarowych.

Cwiczenia w wykłaskiwaniu i wystukiwaniu rytmu znanych pieśni prowadzimy już w klasie I^{3/}. Stanowią one jedną z czynności słuchowo-ruchowych, pozwalających uczniom spostrzec różnicę czasu trwania poszczególnych dźwięków. Pierwsze ćwiczenia realizujemy w oparciu o pieśni zbudowane z wartości czasowo równych. W następnej fazie kształcenia dobieramy pieśni, których rytm jest bardziej zróżnicowany. Jedną z wielu pozycji przydatnych do realizacji analizowanego tu ćwiczenia jest "Malowana piosenka".

Malowana piosenka ^{4/}

muzyka: Feliks Rybicki

słowa: Barbara Lewandowska

Dość żywo

Maj-ster ma-larz, pan Wa-len-ty fa-rby ma i pę-dzli pięć.

Autor, w oparciu o doświadczenie dydaktyczne, proponuje kolejność następującą:

- nauczyciel śpiewa i jednocześnie odtwarza rytm pieśni,
- uczniowie wraz z nauczycielem powtarzają powyższą czynność,
- jedna grupa uczniów śpiewa, druga odtwarza rytm pieśni.

Program nauczania zaleca, by do realizacji ćwiczeń tego typu wykorzystać instrumenty perkusyjne^{5/}.

Spośród wielu różnych organizacji metrorytmicznych najbliższe dziecku jest ugrupowanie dwumiarowe. Wynika to stąd, że niektóre czynności fizjologiczne człowieka, jak: oddychanie, stąpanie, mruganie, bicie serca, przebiegają w metrum dwumiarowym. Powyższa uwaga wskazuje więc, aby naukę taktowania rozpocząć od dwumiaru. Wprowadzając ten rodzaj taktowania bazujemy na pieśni, której przynajmniej pewne fragmenty zawierają wartości jednomiarowe. Wynika to z faktu, że na każdy ruch ręką przypadnie wtedy tylko jedna wartość rytmiczna. Fragment pieśni niżej podany spełnia ten warunek.

Jabłko 6/

muzyka: Augustyn Bloch

słowa: Włodzimierz Krzemiński

Powoli /lecz nie za wolno/

mf

Autor w oparciu o literaturę^{7/} i własną praktykę opowiada się za następującą kolejnością ćwiczeń przy wprowadzaniu taktowania w dwumiarze:

- nauczyciel odtwarza głosem fragment pieśni i jednocześnie uderzeniem w bębenek podkreśla dźwięki akcentowane,
- uczniowie wraz z nauczycielem wykonują powyższe ćwiczenie,
- uczniowie śpiewają i odtwarzają rytm pieśni,
- nauczyciel demonstruje schemat taktowania,
- uczniowie wraz z nauczycielem taktuja, licząc przy tym
 - "raz", "dwa",
- dzieci wraz z nauczycielem śpiewają i taktuja,
- uczniowie śpiewają i taktuja.

Następstwo ćwiczeń przy wprowadzaniu taktowania w trój- i czteromiarze jest w zasadzie analogiczne do toku wyżej podanego. Należy wszakże mieć na uwadze realizację większej

ilości ćwiczeń, gdyż schematy te wymagają znaczniejszego wysiłku psychofizycznego.

Rozróżnianie dźwięków dłuższych i krótszych ma swój początek w klasie II ^{8/}. Doświadczenie nakazuje, aby do pierwszych ćwiczeń dobierać fragmenty, w których po ćwierćnutach następuje półnuta. Najwłaściwsze są melodie ujęte w metrum $\frac{2}{4}$. Taktowanie w dwumiarze, ze względu na najbardziej naturalne ruchy ręką, ułatwia spostrzeżenie różnicy czasu trwania poszczególnych dźwięków. Oto fragment melodii w rytmie minimalnie zróżnicowanym:

Złota jabłoń ^{9/}

melodia ludowa rosyjska
sł. polskie: K. Parnowska

Spokojnie

Graficzna ilustracja czasu trwania poszczególnych dźwięków przedstawia się następująco:

/1/

W ma - ju, w ma - ju

Nieodzownym uzupełnieniem obrazu jest umieszczenie metrum i wyznaczenie kresek taktowych. ^{10/}

W tej fazie kształcenia muzycznego posługujemy się wyłącznie określeniami zastępczymi ^{11/}. Zatem nauczyciel informuje uczniów, że dźwięk, który trwa w czasie jednego ruchu ręki nazywamy "krótkim", w czasie dwóch ruchów - "długim", w czasie trzech ruchów - "dłuższym", a trwający w czasie czterech ruchów - "najdłuższym". Dwa dźwięki wykonane w ciągu jednego ruchu zwiemy "króciutkimi". Zamiana określeń zastępczych na ścisłą terminologię muzyczną nastąpi w klasie III.

Z zagadnieniem graficznego przedstawiania czasu trwania dźwięków łączy się kwestia określania taktu pieśni. Jej podstawę stanowi spostrzeżenie akcentu i nieakcentu. W tym celu od-

tworząc wybraną melodię, jednocześnie uderzeniem w bębenek akcentujemy pierwszy dźwięk w każdym takcie. Realizacja ćwiczeń tego typu możliwa jest wyłącznie na bazie melodii nie znanej dziecku.

Śpiewanie gamy majorowej na zgłoskach "la", "lo" itp. z użyciem wartości jedno- i dwumiarowych, z jednoczesnym taktowaniem, kształtuje pojęcie długości dźwięków w powiązaniu z wysokością. Materiałem muzycznym stanowiącym podstawę tych ćwiczeń są układy zbudowane z wartości jednomiarowych. Do dalszych ćwiczeń dobieramy przykłady zbudowane z wartości dwumiarowych. Niewątpliwie najtrudniejszym ćwiczeniem jest śpiewanie gamy w wartościach jedno- i dwumiarowych na zmianę.

Program wychowania muzycznego dla klasy III wyszczególnia dwa dominujące zagadnienia z zakresu metryki:

1/ "określanie za pomocą taktowania długości poszczególnych dźwięków pieśni trwających w ciągu jednej, dwóch, trzech i czterech miar w taktach $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$, $\frac{12}{4}$

2/ wartości rytmiczne - cała nuta, półnuta z kropką, półnuta, ćwierćnuta ^{13/}.

Problematyka podana wyżej wiąże się logicznie. Wynika to z faktu, że określanie za pomocą taktowania czasu trwania poszczególnych dźwięków stanowi podstawę dla wprowadzenia wartości nut. Jest to więc kompleks ćwiczeń, których celem jest doprowadzenie dziecka do rozumienia stosunków czasowych i pojęcia wartości nut oraz kształtowanie umiejętności łączenia czasu trwania dźwięków z określoną wysokością.

Wyjaśnianie pojęcia wartości nut rozpocząć należy od ćwierćnuty, bowiem spostrzeżenie jej jest stosunkowo prostym procesem psychofizycznym. Wynika to z faktu, że czas trwania ćwierćnuty w metrum $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$ będzie określony jednym ruchem ręki.

W oparciu o analizę literatury przedmiotu ^{14/} proponuję następującą kolejność wyjaśniania wartości dalszych: półnuta, półnuta z kropką, cała nuta.

Niżej podany fragment pieśni, zawierający w swym przebiegu wartości jednomiarowe, jest odpowiednim materiałem dla wyjaśnienia pojęcia ćwierćnuty.

Wspomnienia z wakacji 15/

muzyka: H.Swolkień

słowa: L.Krzemieniecka

Dość żywo

mf

Nad rze-czką sło - ne- czko, nad rze-czką tra - wa

Model lekcji^{16/}, której celem jest wyjaśnienie pojęcia ćwierc-
nuty przedstawia się następująco:

I. Ogniwo. Sformułowanie zagadnienia.

1. Nawiązanie do znanych wiadomości:

- a/ nauczyciel wystukuje rytm, a uczniowie rozpoznają utwór,
- b/ intonowanie poprzednika z jednoczesnym wystukiwaniem rytmu,
- c/ zapisanie tekstu na tablicy, a następnie śpiewanie z równoczesną obserwacją sylab w celu wyodrębnienia ilości zgłosek przypadających na jeden ruch ręki,
- d/ zaznaczenie nad tekstem "jednomiarowych" kresek i podział szeregu na takty /przykł.2/.

/2/

Nad rze-czką sło-necz-ko nad rze-czką tra-wa

2. Postawienie pytania: "Jak nazywa się nuta, która trwa przez jeden ruch ręki?"

II. Ogniwo. Rozwiązanie zagadnienia.

- Sformułowanie odpowiedzi na powyższe pytanie: "Długość dźwięków nie zaznacza się kreskami, lecz za pomocą nut. Nutę, która trwa przez jeden ruch ręki przyjęto nazywać ćwiercnutą". Nauczyciel umieszcza nad kreskami obrazy graficzne wprowadzonych nut /przykł.3/.

/3/

III. Ogniwo. Ustalenie dodatkowych zadań wynikających z toku lekcji i rozwiązywanego zagadnienia.

- Zastosowanie wiadomości w praktyce szkolnej:

a/ porównanie obrazu z tablicy /przykł.3/ z zapisem nutowym pieśni "Wspomnienia z wakacji" umieszczonym w podręczniku szkolnym,

b/ śpiewanie pieśni z towarzyszeniem instrumentów perkusyjnych według niżej podanego wzoru:

/4/

śpiew

śpiew				
Kastaniety	3 1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
bębenek	3 1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3

c/ określenie sposobu taktowania słuchanego utworu "Zagrodnik".

Uwagi dotyczące modelu lekcji.

Cwiczenia wyszczególnione w pierwszym ogniwie modelu lekcji są znane uczniom klasy III. Realizowano je już w klasach I-II. Zgodnie z zasadą - poczucie rytmu powinno być rozwijane przez doświadczenie, przez ruch - dzieci śpiewają, taktują i grają. Celem tych ćwiczeń jest: a/ wyznaczenie kresek "jednomiarowych", b/ określenie górnej części oznaczenia taktowego, c/ podział szeregu na takty, d/ stworzenie sytuacji problemowej.

Informacje zawarte w drugim ogniwie modelu stanowią istotę lekcji. W miejsce dotychczas stosowanego określenia zastępczego dźwięk "krótki" nauczyciel wprowadza właściwy termin muzyczny - ćwierćnuta.

Porównywanie rysunku z tablicy /przykł.3/ z zapisem nutowym zawartym w podręczniku wskazuje dziecku, że kształt nuty jest tylko jednym z elementów notacji muzycznej.

Spiwanie pieśni z towarzyszeniem instrumentów w oparciu o zapis nutowy jest praktycznym zastosowaniem przyswojonego pojęcia. W partyturze /przykł.4/ pominięto pauzy ćwierćnutowe, ponieważ są one obce uczniowi klasy III. Cyfry orientują grających, na którą miarę taktu należy uderzyć w instrument.

Utwór przeznaczony do percepcji i rozpoznania jego metrum ma ścisły związek z tematem lekcji. Wynika to stąd, że początkowe takty zawierają ćwierćnuty, a fragment ma oznaczenie taktowe $\frac{3}{4}$.

W zakończeniu tej części rozważań nadmieniam, że podręcznik szkolny, oprócz wartości wyznaczonych programem nauczania, wprowadza ósemkę i pauzę ósemkową. W niniejszym artykule zagadnienie wartości ósemkowej zanalizuję w części następnej tj. przy rozwiązywaniu kwestii metrorytmicznych wyznaczonych określonym programem klasy IV.

2. Wprowadzenie wartości ósemkowej, pauzy ósemkowej i oznaczenia taktowego w klasie IV.

Pojęciami muzycznymi, które wprowadza się zgodnie z programem nauczania w klasie IV są:

- 1/ wartość ósemkowa i odpowiadająca jej pauza oraz pauzy odpowiadające wartościom wprowadzonym w klasie III,
- 2/ tak $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$, $\frac{3}{8}$ i przedtakt $\frac{1}{4}$.

Pojęcie pauz podobnie jak poszczególne wartości rytmiczne wprowadzamy stopniowo. Wydaje się właściwym, omówienie w pierwszej kolejności pauz odpowiadających wartościom rytmicznym już znanych uczniom. Natomiast wyjaśnienie funkcji oznaczenia taktowego może nastąpić dopiero wtedy, gdy uczniowie mają ukształtowane pojęcia nut i pauz.

Wprowadzenie pojęcia ósemki i pauzy ósemkowej

Zagadnienie wartości ósemkowej i odpowiadającej jej pauzy jest praktycznie znane uczniom klasy IV. Dzieci śpiewając niektóre piosenki z jednoczesnym taktowaniem, niewątpliwie spo-

strzegały, że często na jeden ruch ręki przypadają dwa dźwięki czasowo równe. Prezentacją graficzną tych nut wymagała użycia linii poziomych, dwa razy krótszych od odcinków odpowiadających czasowi trwania ćwierćnut.

Względy psychologiczne nakazują, aby piosenki, na podstawie których wprowadzamy pojęcie ósemki i odpowiadającą jej pauzę, zawierały w taktach początkowych wartości rytmiczne już znane. W następnych taktach najkorzystniej będzie, gdy wystąpi szereg ósemek, a dopiero potem ósemka uzupełniona pauzą. Tak się właśnie dzieje w piosence niżej podanej.

Zegary^{18/}

muzyka: N.N.

słowa: W.Kulikowski

Wiel-ki ze-gar bi-je: tik, tak, tik, tak. Ma-ły ze-gar bi-je:
tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, a ze-ga-rek kie-szon-ko-wy
tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tak.

Zauważmy, że utwór "Zegary" jest szczególnie przydatny do wyjaśnienia pojęć wartości nut. Uczniowie śpiewając z jednoczesnym taktowaniem spostrzegają, że początkowe "tik" /takty 3,4/ trwa przez dwa ruchy ręki, następnie przez jeden ruch /takty 7, 8/, a w końcu na jeden ruch przypada "tik" i "tak" /takty 11,12/. Ponadto, ilość ósemek w takcie 11 daje okazję dla uzasadnienia nazwy wprowadzonej wartości.

Proponuję następujący model lekcji, której celem jest wprowadzenie ósemki i pauzy ósemkowej:

I. Ogniwu. Sformułowanie zagadnienia.

1. Nawiązanie do znanych wiadomości -

- a/ umieszczenie tekstu na tablicy i wyznaczenie liczby określającej rodzaj taktowania,
- b/ uzgodnienie długości odcinków odpowiadających poszczególnym wartościom rytmicznym, a następnie umieszczenie nad nimi znanych uczniom nut /tylko ćwierćnut/:

/5/

4 $\frac{4}{4}$ a ze - ga - rek | kie- szon- ko - wy |

Tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tak.

2. Postawienie pytania: "Jak nazywa się nuta, która trwa przez pół ruchu ręki?"

II. Ogniwu. Rozwiązanie zagadnienia.

- Sformułowanie odpowiedzi na postawione pytanie - "Nuta, która trwa przez pół ruchu ręki nazywa się ósemką". Nauczyciel uzupełnia obraz przez naniesienie wartości ósemkowych nad danymi odcinkami /przykł.6/.

/6/

4 $\frac{4}{4}$ a ze - ga - rek | kie - szon - ko - wy |

tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tik, tak, tak.

III. Ogniwu. Ustalenie dodatkowych zadań wynikających z toku lekcji i rozwiązywanego zagadnienia.

- Zastosowanie wiadomości w praktyce szkolnej:
 - a/ porównanie obrazu z tablicy /przykł.6/ z zapisem nutowym

piosenki "Zegary" umieszczonym w podręczniku szkolnym, intonowanie gamy rytmizowanej z towarzyszeniem instrumentów według wzoru:

/7/

The image shows a musical score for the song "Zegary". It consists of two staves. The top staff is labeled "głos" (voice) and contains a melody with lyrics: "do re mi fa sol la si do si la sol fa mi re do si do". The bottom staff is labeled "flety" (flutes) and contains a rhythmic accompaniment consisting of eighth and sixteenth notes. The time signature is 2/4.

c/ określanie w oparciu o usłyszany fragment utworu rodzaju taktowania i wyłuszczenie wartości rytmicznych - "Poleczka".

Uwagi dotyczące modelu lekcji.

Szczegółową analizę rytmu przeprowadzono w taktach 9 - 12. O wyborze fragmentu zadecydowała jego struktura. W taktach 9-10 występują nuty znane uczniom, a w taktach 11 - 12 wartości obce. Wobec powyższego, w przykładzie 5 dla taktów 9-10 wyznaczamy odcinki i odpowiadające im wartości, a w taktach 11-12 określamy wyłącznie długość linii. Porównanie pozwala uczniom dostrzec różnicę, na podstawie której stwierdzają, że w taktach 11-12 występują wartości o czasie trwania dwa razy krótszym niż w taktach 9-10. Informacja przekazana przez nauczyciela /ogniwo II/ dotyczy więc wyłącznie nazwy i obrazu tej wartości. Uczeń odąd w miejsce określenia dźwięk "króciutki" stosować będzie termin "ósemka" jako powszechnie w muzyce przyjęty.

Piosenka "Zegary" rozpatrywana w kategoriach fakturalnych posiada strukturę polifoniczną. Daje więc okazję do obserwacji ruchu ósemkowego na tle wartości pozostałych.

Wprowadzenie pojęcia oznaczenia taktowego $\frac{2}{4}$.

Uczeń klasy IV ma określony zasób wiadomości i umiejętności muzycznych, stanowiący podstawę dla bliższego wyjaśnienia funkcji oznaczenia taktowego. Na zasób ten składa się:

- umiejętność taktowania w dwu-, trój- i czteromiarze,
- umiejętność dokonania podziału szeregu wartości rytmicznych na takty,
- znajomość nut /cała nuta, półnuta, półnuta z kropką, ćwierćnuta, ósemka/ i pauz.

Jakkolwiek oznaczenia taktowe nie są ułamkami, wydaje się, iż wyjaśniając funkcję cyfry umieszczonej u dołu oznaczenia, wskazane jest chociażby nawiązanie do tych liczb. Użycie cyfry np. "4" jest wtedy uzasadnione, bowiem wartość czasowa całej nuty jest równa sumie wartości czasowych czterech ćwierćnut. Pogląd wyżej podany znany jest literaturze przedmiotu ^{19/}.

Wyjaśnienia funkcji oznaczenia taktowego, podobnie jak wszystkie pozostałe terminy, dokonujemy w oparciu o pieśń znaną uczniom. W przypadku oznaczenia taktowego korzystnie jest bazować na piosenkach, których takty początkowe wypełnione są wartościami jednomiarowymi. Organizacja rytmiczna taktów dalszych może się składać z różnych wartości i pauz. Taki układ stwarza podstawę do omówienia rozpatrywanej tu kwestii w szerszym zakresie. Dziecko dostrzega wtedy, że oznaczenie taktowe $\frac{2}{4}$ wyznacza nie tylko umieszczenie dwóch ćwierćnut w ramach taktu, lecz również innych wartości i pauz. Strukturę rytmiczną o takich elementach zawiera piosenka, której fragment umieszczono niżej.

Tramwajem po Warszawie ^{20/}

muzyka: F. Rybicki

słowa: H. Pietrusiewicz

Je-dzie tram-waj za tram-wa-jem, na przy-stan-ku każ-dy

sta - je.

Przykładowy model lekcji, której celem jest wprowadzenie pojęcia taktu $\frac{2}{4}$:

I. Ogniw. Sformułowanie zagadnienia.

1. Nawiązanie do znanych wiadomości:

- a/ określenie rodzaju taktowania, a następnie śpiewanie z jednoczesnym taktowaniem,
- b/ zapisanie cyfry wyznaczającej sposób taktowania przed tekstem umieszczonym na tablicy /przykł.8/,
- c/ wydzielenie wartości rytmicznych na podstawie taktowania, a następnie napisanie nut nad tekstem /przykł.8/:

/8/

2 Je-dzie tram-waj za tram-wa-jem na przy-stan-ku każ-dy sta-je. ||

2. Postawienie pytania: "Porównaj cyfrę zapisaną przed szeregiem z ilością nut w takcie pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym, a następnie odpowiedz co oznacza?"

II. Ogniw. Rozwiązanie zagadnienia.

1. Sformułowanie odpowiedzi na postawione pytanie: "Cyfra 2 informuje, że w każdym takcie są dwie ćwierćnuty".

- a/ w oparciu o organizację rytmiczną taktów 9-13 nauczyciel podaje: "Aby zaznaczyć, że w takcie są dwie ćwierćnuty pod liczbą 2 piszemy 4. Cyfry 2 i 4 umieszczone na początku pięciolinii nazywamy oznaczeniem taktowym".
- b/ na podstawie zawartości taktu 14 nauczyciel wyjaśnia "Przy oznaczeniu taktowym $\frac{2}{4}$ poszczególne takty mogą być wypełnione również wartościami drobniejszymi, lecz ich suma czasów trwania powinna być równa sumie czasów trwania dwu ćwierćnut".
- c/ w wyniku analizy materiału rytmicznego tworzącego takt 15 nauczyciel nadmienia: "Przy oznaczeniu taktowym $\frac{2}{4}$ dany takt może być wypełniony półnutą tj. wartością, której czas trwania jest równy sumie czasów trwania dwu ćwierćnut".

d/ po przeanalizowaniu taktu 16 nauczyciel stwierdza: "Przy oznaczeniu taktowym $\frac{2}{4}$, takt może zawierać jedną ćwierćnutę, a drugą można zastąpić pauzą ćwierćnutową".

III. Ogniwo. Ustalenie dodatkowych zadań wynikających z toku lekcji i rozwiązywanego zagadnienia.

- Zastosowanie wiadomości w praktyce szkolnej:

a/ śpiewanie fragmentu piosenki "Tramwajem po Warszawie" z towarzyszeniem instrumentów według wzoru:

głos

trójkąt

kołatki

bębenek

The musical score is arranged in four staves. The top staff is for the voice (głos) in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. The second staff is for the triangle (trójkąt) in a bass clef, showing a steady eighth-note accompaniment. The third staff is for the tambourine (kołatki) in a bass clef, showing a steady eighth-note accompaniment. The fourth staff is for the drum (bębenek) in a bass clef, showing a steady eighth-note accompaniment. The music consists of eight measures.

b/ określenie oznaczenia taktowego słuchanego utworu - Stanisław Moniuszko "Krakowiaczek".

Uwagi dotyczące modelu lekcji.

Zróznicowanie materiału rytmicznego zawartego w fragmencie piosenki "Tramwajem po Warszawie" daje okazję do wyjaśnienia funkcji oznaczenia taktowego w szerszym zakresie. W wyniku analizy uczeń zauważy, że przy oznaczeniu $\frac{2}{4}$ poszczególne takty mogą być wypełnione: dwiema ćwierćnutami, czterema ósemkami, jedną półnutą i jedną ćwierćnutą uzupełnioną pauzą. W oparciu o przeprowadzoną obserwację dziecko powinno dojść do następującego uogólnienia: "cyfra dolna określa rodzaj wartości rytmicznej będącej miarą taktu, natomiast liczba górna wyznacza ilość tych wartości w takcie".

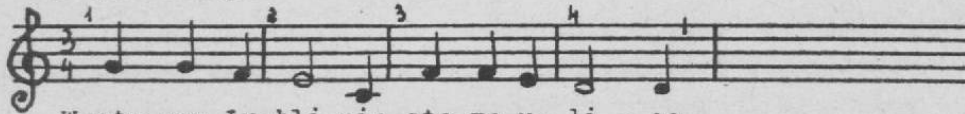
Prezentowana lekcja jest pierwszą z zakresu wprowadzania oznaczeń taktowych. Należy więc wyjaśnić, że liczby tak usytuowane nazywamy oznaczeniem taktowym, a umieszczamy je łącznie na początku pierwszej pięciolinii.

Ziemia lubelska^{24/}

muzyka: Bernard Biegoń

słowa: Czesław Janczarski

Tempo walczyka

W sta-rym Lu-bli-nie sta-re u-li-ce

Szkolny dzwonek^{25/}

muzyka: Jerzy Wasowski

słowa: Krystyna Parnawska

Tempo walczyka

Do-my wy-so-kie, gwar-ne u-li-ce

Oda do radości /fragment finału "IX symfonii"/^{26/}

muzyka: Ludwik van Beethoven

słowa: Fryderyk Schiller

tłumaczenie: K.I.Gałczyński

Triumfalnie

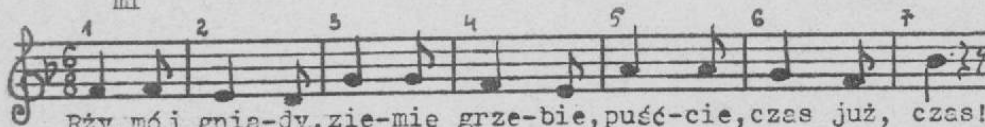
O, ra-do-ści, i-skro bo-gów, kwie-cie e-li-zej-skich pól,

Wojak^{27/}

muzyka: Fryderyk Chopin

słowa: Stefan Witwicki

Niezbyt szybko
mf

Rzy mój gnia-dy, zie-mię grze-bie, puść-cie, czas już, czas!

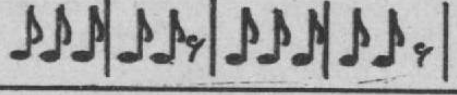

Z kolei przedstawiam model lekcji, której celem jest wprowadzenie pojęcia taktu prostego i taktu złożonego.

I. Ogniwo. Sformułowanie zagadnienia.

1. Nawiązanie do znanych wiadomości:

a/ rozpoznanie piosenki i określenie sposobu taktowania na podstawie fragmentu rytmicznego wystukanego przez nauczyciela:

/9/

Nauczyciel wystukuje rytm	Uczniowie podają tytuły i określają schemat taktowania.
$\frac{2}{4}$ 	"Są trzy jasne drogi" - taktujemy na "dwa",
$\frac{3}{4}$ 	"Ziemia lubelska" - taktujemy na "trzy",
$\frac{3}{8}$ 	"Szkolny dzwonek" - taktujemy na "raz",
$\frac{4}{4}$ 	"Oda do radości" - taktujemy na "cztery",
$\frac{6}{8}$ 	"Wojak" - taktujemy na "dwa".

b/ określenie oznaczeń taktowych wyżej podanych piosenek, a następnie wyznaczenie na podstawie taktowania rodzaju wartości rytmicznych zawartych w początkowych taktach:

/10/

2
4
3
4
3
8
4
4
6
8

2. Postawienie pytania: "Takt o oznaczeniu $\frac{4}{4}$ podziel na dwie równe części i odpowiedz, z jakich taktów się on składa?"

II. Ogniwo. Rozwiązanie zagadnienia.

- Sformułowanie odpowiedzi na powyższe pytanie: "Takt o oznaczeniu $\frac{4}{4}$ składa się z dwóch taktów o oznaczeniu $\frac{2}{4}$ ". Nauczyciel wyjaśnia, że "takt o oznaczeniu $\frac{4}{4}$ nazywamy złożonym, bo składa się z dwóch taktów o oznaczeniu $\frac{2}{4}$. Ten ostatni nazywa się taktem prostym. Takty proste to takie, których górna część oznaczenia wyraża się liczbą dwa lub trzy. Takty złożone są sumą taktów prostych, a górna część oznaczenia jest wyrażona cyfrą cztery lub sześć. Takty proste mają jeden akcent metryczny, a złożone, co najmniej dwa akcenty. Pierwszy z nich nazywamy głównym, a drugi pobocznym". Nauczyciel oddziela grupę taktów prostych od złożonych i zaznacza akcenty w poszczególnych taktach według wzoru:

/11/

2
4
3
4
3
8

takty proste

4
4
6
8

takty złożone

III. Ogniwu. Ustalenie dodatkowych zadań wynikających z toku lekcji i rozwiązywanego zagadnienia.

- Zastosowanie wiadomości w praktyce szkolnej:

a/ śpiewanie pieśni "Breve regnum" z towarzyszeniem instrumentów według wzoru: ^{28/}

The musical score is arranged in four staves. The top staff is for the voice (głos), with lyrics: "Ot, kró - le - stwo się za - kła - da". The second staff is for soprano flute (flet sopranowy), the third for alto flute (flet altowy), and the fourth for percussion (talerz, tamburyn, bębenek). The score is divided into four measures, numbered 5, 6, 7, and 8. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 3/8. The percussion part consists of a steady eighth-note rhythm.

b/ określenie oznaczenia taktowego słuchanego utworu:
Franciszek Schubert "Marsz wojskowy".

Uwagi dotyczące modelu lekcji.

Poprzez realizację ćwiczeń metrycznych wyszczególnionych w pierwszym ogniwie modelu, dokonuje się proces utrwalania umiejętności muzycznych z jednej strony oraz wyodrębnienie elementów stanowiących podstawę dla wyjaśnienia pojęcia taktów prostych i złożonych - z drugiej strony. Uczniowie określając rodzaj taktowania poszczególnych piosenek tym samym wyznaczają górną część oznaczenia taktowego. Ze względu na podobieństwo taktów $\frac{3}{4}$ i $\frac{3}{8}$, dolną część oznaczeń taktowych tychże konstrukcji wyznacza nauczyciel. Wyodrębnione w kolejności oznaczenia - najpierw takty proste następnie złożone - zapisujemy na tablicy. Takie następstwo warunkuje zaznaczenie linii oddzielającej dwie

grupy taktów /przykł.11/.

Po czynnościach wstępnych realizowanych w zasadzie przez uczniów nauczyciel wyjaśnia problematykę dotąd młodzieży nieznaną /drugie ogniwo modelu/. Definiując pojęcie taktów prostych i złożonych, wprowadzamy zarazem wiedzę dotyczącą akcentów głównych i pobocznych.

Zastosowanie zdobytych wiadomości w działalności praktycznej dokonuje się poprzez śpiewanie piosenki z towarzyszeniem instrumentów. Realizacja partytury tak sporządzonej stwarza podstawę dla słuchowego spostrzeżenia akcentów głównych i pobocznych. Zauważmy, że dźwięki wydobyte jednocześnie z trzech instrumentów perkusyjnych wyznaczają akcent główny, a dźwięk odtworzony na jednym instrumencie odpowiada akcentowi pobocznemu.

Uwagi końcowe i wnioski

Rozwój zainteresowań muzycznych i wrażliwości estetycznej uczniów dokonuje się pod wpływem kształtowania umiejętności i przyswajania określonego zasobu informacji muzycznych. Opanowanie umiejętności i wiedzy metrorrytmicznej jest niewątpliwie jednym z istotnych warunków świadomego kontaktu młodzieży z muzyką i to zarówno dla artystycznej ekscresji, jak i estetycznej percepcji.

Wszelkie pojęcia metrorrytmiczne kształtujemy w oparciu o wszystkie formy aktywności muzycznej /twórczość, odtwórczość, słuchanie/, co umożliwia zindywidualizowanie procesu lekcyjnego. Preferowanie w danym etapie kształcenia jednej z form wyżej podanych powinno wynikać ze specyfiki rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży. Dlatego też kształtowanie poczucia czasu trwania dźwięków i poczucia metrum na niższym poziomie kształcenia dokonuje się w oparciu o czynnik ruchowy oraz z przewagą śpiewu i gry na instrumentach, natomiast w klasach VII-VIII poprzez słuchanie muzyki.

Okazją dla wprowadzania pojęć jest aktualna potrzeba, a podstawę uogólnień stanowi analiza poszczególnych elementów utworu muzycznego.

Istotny wpływ na stopień rozumienia pojęć metrorrytmicznych przez uczniów ma wrażliwość oraz poziom umiejętności muzycznych i metodycznych nauczyciela.

Czas przeznaczony na przekazanie informacji powinien być ograniczony do minimum, ponieważ zajęcia z wychowania muzycznego wymagają przeprowadzania maksymalnej ilości ćwiczeń praktycznych.

Układ lekcji, której celem jest wyjaśnianie pojęć, należy ustalić w oparciu o osiągnięcia współczesnej dydaktyki i estetyki. Każde zajęcie może kończyć się słuchaniem muzyki, lecz wybrany utwór musi korelować z tematem lekcji i stanowić praktyczne wykorzystanie oraz utrwalenie analizowanego materiału.

Zakres materiału metrorytmicznego nakreślonego przez program nauczania należy uważać za obowiązkowy i wszystkie pojęcia tam podane należy wprowadzać w całości. Może on ulegać przesunięciu, ale powinien pomieścić się w ramach programu globalnego.

W zasadzie materiał zawarty w podręcznikach szkolnych dobrany jest zgodnie z programem nauczania. Jednakże treść śpiewników nie zawsze jest ściśle związana z programem, czego dowodem jest chociażby problematyka dotycząca ósemki i pauzy ósemkowej.

Wprowadzając pojęcia metrorytmiczne stosować należy instrumenty perkusyjne, mając jednakże na uwadze, że zbyt częste ich użycie, nie rozwija słuchu muzycznego w sensie wysokościowym.

Powyższe uwagi nasuwające się w wyniku szczegółowej, choć przeprowadzonej tylko w jednym aspekcie analizy programu nauczania i konfrontacji z zawartością podręczników, jakkolwiek nie zawsze są wyczerpujące, świadczą o szeregu możliwości ulepszenia stylu pracy nauczyciela wychowania muzycznego.

PRZYPISY

1. E.Maćkowiak: Przewodnik metodyczny nauki śpiewu, CPRA, Warszawa 1959, s.34
2. Ministerstwo Oświaty: Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej, PZWS, Warszawa 1963, s.108.
3. Tamże, s.51.
4. Wydawnictwa Radia i Telewizji: Radio w szkole - program i omówienie audycji dla klas I-IV, wrzesień 1971 - czerwiec 1972, s.79.
5. Program nauczania..., s.53.
6. Z.Stankiewicz: Piosenka w przedszkolu, PZWS, Warszawa 1969, s.59.
7. F.Jasionowski, A.Suzin, H.Lisowska, S.Wasiak: Nauczanie śpiewu w klasach I i II, PZWS, Warszawa 1956, s.18.
8. Program nauczania ...,s.75.
9. Radio w szkole ..., s.100
10. Uczeń określa wyłącznie górną część oznaczenia taktowego.
11. E.Maćkowiak: Przewodnik..., s.34.
12. Program nauczania ..., s.107
13. Tamże, s.108.
14. H.Lisowska: Uczymy się muzyki - podręcznik wychowania muzycznego dla klasy III szkoły podstawowej, PZWS, Warszawa 1968, s.27, 42, 71, 80.
15. Tamże, s.25.
16. Nazwy poszczególnych ogniw modelu ustalono w oparciu o rozprawę P.Sipowicza: Efektywność dydaktyczna telewizyjnych lekcji szkolnych, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1975, s.58.
17. Program nauczania ..., s.143.
18. E.Lipska, M.Przychodzińska: Nuty moje nuty - podręcznik wychowania muzycznego dla klasy IV szkoły podstawowej, PZWS, Warszawa 1969, s.114.

19. J.Życzkowski: Metodyka nauczania śpiewu w klasach I-IV, PZWS, Warszawa 1963, s.217.
20. E.Lipska, M.Przychodzińska: Nuty moje nuty..., s.110.
21. Program nauczania ...,s.607.
22. Tamże, s.588.
23. M.Kaczurbina, L.Miklaszewski: Wychowanie muzyczne klasa V, PZWS,Warszawa 1972, s.96.
24. Tamże, s.37.
25. Tamże, s.48.
26. E.Lipska, M.Przychodzińska: Wychowanie muzyczne klasa VI, PZWS, Warszawa 1973, s.65.
27. F.Jasionowski: Łączy nas pieśń - podręcznik wychowania muzycznego dla klasy VII, PZWS, Warszawa 1965, s.32.
28. E.Lipska, M.Przychodzińska: Wychowanie muzyczne..., s.10.

BIBLIOGRAFIA

1. Jasionowski F., Suzin A., Lisowska H., Wasiał S.: Nauczanie śpiewu w klasach I i II, PZWS, Warszawa 1956.
2. Jasionowski F.: Łączy nas pieśń - podręcznik wychowania muzycznego dla klasy VII, PZWS, Warszawa 1965.
3. Kaczurbina M., Miklaszewski L.: Wychowanie muzyczne klasa V, PZWS, Warszawa 1972.
4. Lipska E., Przychodzińska M.: Nuty moje nuty - podręcznik wychowania muzycznego dla klasy IV szkoły podstawowej, PZWS Warszawa 1969,
5. Lipska E., Przychodzińska M.: Wychowanie muzyczne klasa VI, PZWS, Warszawa 1973.
6. Lisowska H.: Uczymy się muzyki - podręcznik wychowania muzycznego dla klasy III szkoły podstawowej, PZWS, Warszawa 1968.
7. Maćkowiak E.: Przewodnik metodyczny nauki śpiewu, CPRA, Warszawa 1959.
8. Ministerstwo Oświaty: Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej, PZWS, Warszawa 1963.
9. Sipowicz P.: Efektywność dydaktyczna telewizyjnych lekcji szkolnych, Wydawnictwo Uczelniane WSP Bydgoszcz, 1975.
10. Stankiewicz Z.: Piosenka w przedszkolu, PZWS, Warszawa 1969.
11. Wydawnictwa Radia i Telewizji: Radio w szkole - program i omówienie audycji dla klasy I-IV, wrzesień 1971 - czerwiec 1972.
12. Życzkowski J.: Metodyka nauczania śpiewu w klasach I-IV, PZWS, Warszawa 1963.

REALISATION DES METRORYTMISCHEN MATERIALS
IN DER GRUND - UND OBERSCHULE

ZUSAMMENFASSUNG

Im Artikel versuchte man metrorhythmische Begriffe im sukzessiven Sinn zu ordnen und die Einführung dieser Begriffe im Prozeß des Schulunterrichts zu realisieren.

Bei der Bearbeitung des Themas benutzte man theoretischen und praktischen Erfahrung verschiedener mit Musik verwandten wissenschaftlichen Disziplinen. Es wurde auch eigene Erfahrung in der bisherigen pädagogischen Arbeit ausgenutzt.

Im Hauptabschnitt des Artikels wurden folgende Probleme besprochen: 1/ Einführung des Notenwertes in der dritten Klasse, 2/ Einführung des Wertes der Achtel der Achtelpause und der Taktbezeichnung in der vierten Klasse, 3/ Einführung des Begriffes: Einfach und Mischtakt in der achten Klasse.

Die im Artikel dargestellten Unterrichtskonzepte wurden den einzelnen metrorhythmischen Begriffen und mit ihnen verbundenen Problemen gewidmet. Sie wurden auf bestimmte Weise eingeführt. In dieser Einführung betrachtete man Anwendung der Übungen in jüngeren Klassen. Man analysierte diese Kategorien der Übungen, die einen Grund zur Einführung der gegebenen Begriffe bilden. Nach der Darstellung der Konzepte wurde Verlauf der Unterrichtseinheiten begründet.

Die Unterrichtsmodellen bildend legte man die Errungenschaften der gegenwärtigen Didaktik und Ästhetik zugrunde. Es ging um die Entwicklung der geistigen Aktivität bei den Schülern und um die Anwendung im Unterrichtsprozeß vieler verschiedener Formen der Musikaktivität.

Am Ende dieses Artikels gibt es Vorschläge und Bemerkungen. Es wurde hier u.a. festgestellt, daß die Beherrschung des metrorhythmischen Wissens und der Fähigkeit in diesem Bereich bildet einen wesentlichen Faktor zum bewußten Kontakt der Jugend mit Musik.

THE REALIZATION OF METRICAL MATERIAL IN PRIMARY
SCHOOL ENVIRONMENT

Summary

This paper makes an attempt to set in a successive order metrical notions and to introduce those notions into the process of teaching in primary school.

The work is based on theoretical and practical achievements of several music related disciplines and on the author's own teaching experience.

The body of the paper concerns the following issues:

- 1/ the introduction of note values to the third grade;
- 2/ the introduction of the eight notes, eight rest and time signature to the fourth grade;
- 3/ the introduction of the notion of simple and complex time measures to the eighth grade.

The lesson plans presented in the paper concern particular metrical concepts and problems connected with those. The plans are preceded by the introduction discussing the application of appropriate exercises in lower grades. The author analyzes those categories of exercises which are fundamental for the introducing of the given notions. After the presentation of the lesson plans the author gives reasons for the suggested courses of the particular classes.

The model lessons presented are prepared in accordance with the current pedagogy and aesthetics in mind. They are intended to stimulate thinking on the part of the pupils and drawing them into a variety of musical activities.

The above considerations are followed by conclusions and closing remarks. One of the points made here is that the pupils' familiarity with metre and related skills is essential for their genuine appreciation of music.